

CZÜTH BÉLA

MAIORIANUS CSÁSZÁR TÖRVÉNYHOZÁSA (*Novellae Maioriani, I-XII.*)

Fl. Iulius Valerius Maiorianus (*Caesar* 457. ápr. 1-től, *Augustus* 457. dec. 28-tól 471. aug. 2-ig, megölték 461. aug. 7-én), a Nyugat-Római Birodalom kiemelkedő uralkodója. Bár hatalma kezdetben csak Itáliára terjedt ki, elérte, hogy Gallia és Hispánia római és „szövetséges” barbár lakossága is elismerje¹.

Újraszervezte a birodalmi közigazgatást, különös gondot fordított a városok igazgatására, és természetesen a pénz- és az adóügyekre. Vállalta a vandálok elleni támadás megszervezését is, hogy mentesítse Itáliát, Galliát és Hispániát a vandálok rajtaütéseitől. Flottáját azonban 460 tavaszán Carthago Nova közelében Geiserich megsemmisítette.

Ricimer, Maiorianus korábbi riválisa nem hagyott időt a császárnak, hogy a vandálokkal szembeni kudarcát újabb politikai sikerekkel ellensúlyozza, és Dertonánál, 461. aug. 2-án megfosztotta hatalmától, majd aug. 7-én megölette Maiorianust.

Maiorianus uralkodói célkitűzéseinek megismeréséhez és uralkodása értékeléséhez segítségünkre vannak a császár törvényei. Ezek jelentőségét növeli, hogy a Nyugat-Római Birodalom utolsó 21 évének 9 uralkodója közül Libius Severus 2, és Anthemius 3 törvénye maradt ránk, Maiorianustól viszont 9 törvény szövegét, és 3 törvény címét ismerjük. E törvények a 438-ban kiadott *Codex Theodosianus* függelékét képezik, mint *Novellae Constitutiones*.

J. Gothofredus 1665-ben adta ki máig is használt kommentárjaival a *Cod. Theod.* szövegét, de a *Novellae*hez, így a *Novellae Maioriani*hoz sem fűzött kommentárokat. A *Cod. Theod.* és a hozzá tartozó *Leges Novellae* mérvadó kritikai kiadása Th. Mommsen és P. M. Meyer munkája, 1905-ben jelent meg, C. Pharr pedig 1952-ben adta ki a teljes gyűjtemény angol fordítását, és Maiorianus törvényeihez is fűzött rövid magyarázatokat, jelölve a párhuzamos helyek egy részét is², de részletes kommentár a *Nov. Mai.*-hoz még nem készült. Itt most e törvények történelmi, nem pedig jogi elemzésére vállalkozunk.

Maiorianus első törvénye tulajdonképpen deklaráció, levél a szenátushoz uralkodásának kezdetéről, alapelveiről (*Nov. Mai. I.: De ortu imperii*, 458. jan. 11.).

¹The prosopography of the Later Roman Empire, II.: A. D. 315–527. Ed.: J. R. MARTINDALE, Cambridge 1980, 702–703; „*Fl. Iulius Valerius Maiorianus*”. Hatalomra jutásáról: CZÜTH B.: Maiorianus hatalomra jutása. AAA Szeged, Suppl. 4 (1983) 53–60; és Coniuratio Marcellana oder Marcelli(n)iana? ACD 19 (1983) 113–122.

²*Theodosiani Libri XVI... et Leges Novellae ad Theodosianum pertinentes*, ed.: TH. MOMMSEN–P. MEIER, Berlin 1905. The Theodosian Code and Novels ... a transl.: C. PHARR. Princeton 1952.

Bevezetőjében a császár hangoztatja, hogy őt a szenátus és a hadsereg juttatta trónra. Ez a valóságot tükrözi. Avitus uralmát a szenátus és a hadsereg koalíciója döntötte meg, és e két hatalmi tényező kompromisszuma volt Maiorianus hatalmának forrása is³.

A korabeli kelet-római megfogalmazásban Marcianus és Leo császárok hatalomra jutása kapcsán azt olvashatjuk, hogy a szenátus az isteni gondviselés eszköze. Maiorianus nem megy ilyen messzire, csak azt az óhaját fejezi ki, hogy „*támogassa az isteni kegyelem*” a szenátus és a hadsereg döntését⁴.

I. Leo kelet-római császár nevét ez a levél nem említi. Pedig Leo nevezte ki Maiorianust 457. febr. 28-án *magister militum*nak, és ő javasolta 457. ápr. 1-én *Caesarnak* is. Leo elődeinél aktívabb nyugati politikába kezdett, de úgy látszik, Maiorianust ebben eszközének, s nem egyenrangú társának tekintette, és 457 nyarától már nem támogatta a nyugat-római önállóságra törekvő Maiorianust, aki csak Leo későbbi elismerését remélve vette fel az *Augustus* címet 457. dec. 28-án.

A *Nov. Mai. I.* – 458. jan. 11-én, és a *Nov. Mai. II.* – 458. márc. 10-én Leo nevét nem tünteti fel sem *Augustusként*, sem *consulként*. 458. május 8-tól viszont Maiorianus és Leo neve együtt szerepel a nyugati törvényeken és pénzekben (valamint a pápai levelek záradékában). Mindez egyoldalú gesztus: a császár így is elő akarta készíteni, hogy Leo később elismerje őt, ugyanakkor hangsúlyozta legitimitását és egyenrangúságát is⁵. Ezzel is hozzájárult a nyugati *status quo* megszilárdításához. De Maiorianus a kelet-római császár részéről való hivatalos elismerést nem érte el, legalábbis ezt eddig nem sikerült bizonyítani⁶.

Maiorianus eme egyoldalú gesztusát fogalmazta meg Sidonius (c. V. 387–388.) is: *ordo omnis regnum dederat, plebs, curia, miles et collega simul*. A *collega* a kutatók általánosan elfogadott véleménye szerint Leo császár.

Maiorianus utal arra, hogy csak „vonakodás” után, a „közszolgálat kötelezettségének engedelmességgel” vállalta a császári méltóságot. Sidonius (c. V. 11–12.) is megerősíti ezt: *regnum mereare doles, ... non moderanda subis quae defendenda putasti*. Maiorianus 457. ápr. 1-től *Caesar* volt, de úgy látszik, hatalmával nem élt, míg dec. 28-án *Augustus* nem lett. Április 1-én történt trónralépése esetén első két törvénye, éppen késői dátuma miatt (a *Nov. Mai. I.*: uralkodásának kezdetéről, 458. jan. 11; és a *Nov. Mai. II.*: az adóhátralékok elengedéséről, 458. márc. 10.) értelmetlen, illetve hatástalan lett volna. A szenátus kezdeményezésének hiánya és Ricimer még

³ G. E. M. DE S^{TE} CROIX: The class struggle in the ancient Greek world. Ithaca 1981, 387.

⁴ *Nov. Mai. I.*: *adsit aestimationi omnium proposita divinitas*. M. A. WES: Das Ende Des Kaiseriums im Westen des Römischen Reichs. s'Gravenhage 1967, 42–43.

⁵ N. H. BAYNES: A note on professor Bury's History of the Later Roman Empire, JRS 12 (1922) 207–229, kül. 223; J.-R. PALANQUE: Collégialité et partages dans l'Empire Romain aux IVe et Ve siècles, REA 46 (1944) 46–64, 280–298, 294; E. STEIN: Histoire du Bas-Empire, II.: De l'état Romain à l'état Byzantin (284–476). Ed.: J.-R. PALANQUE, Paris 1959, 375.

⁶ T. NAGY: Reoccupation of Pannonia from the Huns in 427 (Did Jordanes use the Chronicon of Marcellinus Comes at writing of the Gethica?). AAntHung 15 (1967) 159–186, 183; W. E. KAEGLI: Byzantium and the decline of Rome. Princeton 1968, 32; E. DEMOUGEOT: La formation de l'Europe et les invasions barbares. II.: De l'avènement de Dioclétien au début du VIe siècle. Paris 1979, 582; G. E. MAX: Political intrigue during the reigns of the Western Roman emperors Avitus and Maiorian. Historia 28 (1979) 225–237, Különösen 232; J. M. O'FLYNN: Generalissimos of the Western Roman Empire. Edmonton 1983, 185.

viszonylag jelentős befolyása magyarázzák Maiorianus vonakodását. Ricimer vállalta, hogy a kelet-római császár megbízásából irányítsa a nyugat-római ügyeket, Maiorianus viszont a Nyugat-Római Birodalom teljes önállóságára törekedett⁷.

A szenátushoz címzett levél szerint Maiorianus vállalta a *consuls*ágot 458-ra. Egyedüli *consul* nyugaton, így lehetőséget hagy arra, hogy később a keleti *consul* elismerje. Majd a szenátorok támogatását kéri. Velük együttműködő, igazságos kormányzást ígér.

A császár megígéri, hogy Ricimer *patricius*szal közösen intézi a hadügyeket. A „római világot” Ricimerrel együtt szabadították meg „a külső ellenségtől” (ezzel nyilván az alemannok és a vandálok támadásaira utal), és a „belső szerencsétlenségtől” (így vállalja a felelősséget Avitus megbuktatásáért), és közösen védik meg ezután is. Valójában Maiorianus igyekezett a hadügyekben háttérbe szorítani Ricimert. Maiorianus császári méltóságát a római szenátusnak és a nyugati hadseregnek köszönhette, míg Ricimer *patriciusi* címét Leo császártól kapta, s *magister militum*ként komoly befolyása volt a nyugat-római hadseregben. Így érthető, hogy a császár Galliában és Hispániában maga irányította a vandálok ellen tervezett vállalkozást, Ricimert viszont Itáliában hagyta.

Figyelemre méltó a *De ortu imperii Maioriani* államéletre vonatkozó szóhasználat: szövegében szerepel a *principatus*, *princeps*, az *imperium*, *imperator*, de a *res publica*, sőt a *regnum* is. A kora-császárkorra vagy éppen a köztársaság korára emlékeztető hangvétel a szenátussal való együttműködést hivatott előkészíteni; a *regnum* használata viszont azt mutatja, hogy a késő-császárkorban a *regnum* a *tyrannis* helyett már a *basileia* szinonimája volt⁸.

Maiorianus három törvénye is foglalkozik a provinciák városi vezetőrétegének, a *curialis*oknak a helyzetével. A *Nov. Mai. II.* (458. márc. 10.) az adóhátralékok elengedéséről, a *Nov. Mai. III.* (máj. 8.) a városok védelmezőiről (*defensores civitatis*), a *Nov. Mai. VII.* (nov. 4.) a *decuri*ókról, gyermekeikről és földjeikről intézkedik.

E törvényeket azzal indokolja, hogy a provinciálisok anyagi helyzete romlik az adóterhek miatt (II. 1.), az adószedők túlkapásai miatt elnéptelenednek a városok (III. 1.), a lakosság egy része elhagyott területekre (III. 10.), a *curialis*ok pedig mások birtokára menekülnek (*patrocinium*), és *colonus*- vagy rabszolganőket véve feleségül szinte eljuttazzák szabadságukat (VII. 5.); a városi népnek és a *curialis*oknak nincs védelmezője az „elbizakodottak gonoszságával” szemben (III.)

Ezért a császár elengedi az adóhátralékokat⁹ (II. 1.), és elrendeli, hogy a váro-

⁷ *Nov. Mai. I.: qui ad sustinendi principatus apicem non voluntate mea, sed obsequio publicae devotionis accessi.* L. VASSILI: Nota cronologica intorno all'elezione di Maggioriano. RFIC 14 (1936) 163–169, Különösen. 167; H. MEYER: Der Regierungsantritt Kaiser Maiorians. BZ 62 (1969) 5–12, küll. 9. CZÜTH 1983, 17.

⁸ *Nov. Mai. I.: erit apud nos cum parente patricioque nostro Ricimere rei militaris pervigil cura. Romani orbis statum, quem communibus excubiis et ab externo hoste et a domestica clade liberavimus, propitia divinitate servemus.* Ricimer bábcászárnak szánta Maiorianust, de számítása nem vált be: O'FLINN 1983, 106–111. A *Nov. Mai. I.* Szóhasználatáról: DE S^{TE} CROIX 1981, 377.

⁹ A *CTH XI. 28. 1–17* a V. század első feléből 15 adóhátralék-elengedést említ. Maiorianus előtt Keleten utoljára Marcianus 450 októberében (*Nov. Marc. II.*), Nyugaton pedig III. Valentinianus 438 júliusában (*Nov. Valent. I.*) engedte el az adóhátralékokat. Ez nem az adófizetők terheinek csökkentése, hisz az adószedők a hátralékokat a maguk hasznára túlkapásaikkal már kipróbálták az adófizetők-ből; másrészt a császárok az adóhátralékokat éppen a továbbra is magas adóbevételek biztosítása érdekében engedték el; az elengedett hátralékok az állam bevételeit, különösen a hadsereg fenntartására fordítható bevételeit csökkentették.

sok népe, tisztségviselői és *decuriōi* válasszanak újra védelmezőket (*defensorokat*), akiket ezután nem a *praefectus praetorio*, hanem maga a császár erősít meg tisztségükben¹⁰. Elrendeli, hogy a városokban újra vezessék a *curialisok*nak (és a *collegiumok* tagjainak) névsorát (VII. 18.).

Azokat a *curialisok*at, akik az utóbbi 30 évben menekültek valamely nagybirtokra, vissza kell vinni városukba¹¹. Ezután ha egy *curialist* befogadnak egy nagybirtokra, egy éven belül vissza kell őt vinni városába. Ha szabad intéző fogadta be a birtokra, ezt a *collegiumok*ba kell besorolni, ha pedig rabszolga az intéző, botozzák halálra őt; ha a tulajdonos tudtával fogadták be, azt a birtokot, melyre a *curialist* befogadták, kobozzák el (VII. 4.).

Ha a *curialis* az egyházi rendbe menekül, s még nem *diaconus*, vissza kell őt vinni városába, ha pedig már *diaconus*, *presbiter* vagy püspök, vagyonát gyermekei vagy *curiája* örököljék a törvény (VII. 7.) szerint, mely így akarja meggátolni, hogy a *curialis* földje adómentes egyházi birtok legyen¹².

Az adószedést Maiorianus a központi kormányzat megbízottjai helyett a viszaélések elkerülése érdekében a provinciák kormányzóira és a városok *decuriōira* bízta¹³ (II. 2.); az évi adót négyhavi részletekben kell befizetni (II. 3.). Az adószedőket hiteles mérlegek használatára kötelezi, s előírja, hogy a *curialisok*tól csak annyit szedjenek be, amennyit azok a birtokosoktól begyűjtöttek.

Az adószedők jutaléka eddig *iugerumonként* 2 *solidus* volt, ezt most 2,5-re emelte a császár. A. H. M. Jones¹⁴ adatai szerint ekkoriban egy *iugum* adója 7 *solidus* volt, s ehhez jött a 2,5 *solidus* illeték. Keleten ekkoriban az adószedők jutaléka csak 1 *solidus* volt.

E törvények nem könnyítettek a *curialisok* helyzetén, azok továbbra is a városok adójáért és közigazgatásáért felelős, helyhez kötött réteg maradtak, akik még vagyonukkal sem rendelkezettek szabadon: földjeiket csak a *praefectus praetorio* engedélyével adhatták el (VII. 9.)

Maiorianus törvényei intézkedtek a „hatalmasok”, a *potentiores* visszaéléseivel szemben is. A szenátorok és a *potentiores*, valamint a császári birtokok adóit nem a

¹⁰ CTH I. 29,6; I. 29,7. К. И. НОВИЦКАЯ: *Defensor civitatis*. ВДИ 1965/2, 113–122, 119; Vö. még V. MANNINO: *Ricerche sul defensor civitatis*. Milano 1984, 152.

¹¹ *Nov. Mai. VII. 1*. Előzménye: *Nov. Valent. XXXI. 1* (451). А. В. КОПТЕВ: Римское законодательство IV–V. вв. о браках рабов и колонов. ВДИ 1985/4, 62–83, 80.

¹² *Nov. Mai. VII. 7*. Előzménye: *Nov. Valent. XX. 3, 6* (445.).

¹³ A késő-császárkorban ellentmondás volt a tisztségviselőik illetékessége és hatalmi befolyása között, mutat rá K. L. NOETLICHS (*Beamtenum und Dienstvergehen. Zur Staatsverwaltung in der Spätantike*. Wiesbaden 1981, 48, 108, 219). A provinciák kormányzói az alsó kormányzati szint képviselői voltak, s bár adóügyekben ők voltak illetékesek, mégis tehetetlenek voltak a *potentiores* és a központi kormányzások jóval nagyobb hatalmi befolyással rendelkező képviselőinek visszaéléseivel szemben. Maiorianus rendelete ezt az ellentmondást tükrözi ugyan, de egyáltalán nem oldotta meg. – Az évi adók három részletben, négyhavonkénti beszédéről: *Nov. Mai. II. 3. per annum vice singularum indictionum quantitas speranda solvatur et quadrimestris inflationibus annuae functionis celebretur exactio*. R. W. MATHISEN: *Resistance and reconciliation: Majorian and the Gallic aristocracy after the fall of Avitus*. Francia 7 (1979) 597–627; az 55. j. szerint Sidonius (c. XIII. 20: *hinc capita, ut vivam, tu mihi tolle tria*) három részletben fizetendő adó elengedését kérte Maiorianustól, mégpedig a Sid. c. V. 446–448-ban említett hajó-adó eltörlését. – Vö. még: E. DEMOUGEOT: *A propos du solidi gallici du Ve siècle apr. J.–C.* RH 547 (1983) 3–30.

¹⁴ A. H. M. JONES: *The Later Roman Empire* (284–602). A social economic and administrative survey. Oxford 1964, 207, 468; A. H. M. JONES: *The Roman economy. Studies in ancient economic and administrative history*. E.: P. A. BRUNT. Oxford 1974, 175.

curialisok, hanem a provinciák kormányzói szedték be Maiorianus törvénye (II. 4.) szerint is. A *potentiores* intézői azonban elrejtöztek, kivonták magukat az adózás alól. A császár a meg nem fizetett adó kétszeresének bírósági behajtását rendeli el velük szemben¹⁵.

A provinciák kormányzóinak megvesztegethetősége miatt az elhagyott javak, a száműzöttek és vagyonekobjzásra ítélték vagyona a törvények ellenére nem a kincstárra szállt, hanem magánkézre került. A császár a törvények¹⁶ szigorú végrehajtását követeli csupán (Nov. Mai. V.: Az elhagyott javakról; 458. szept. 4.).

Mindehhez jön még a *patrocinium*: a „hatalmasok” befogadják birtokaikra a városokból az adók elől menekülő *curialisok*okat, sőt *colonus*- és rabszolgákkal házasítják őket össze (Nov. Mai. VII. 4.).

A *curialisok*ra és *potentiores*re vonatkozó Maiorianus-féle törvények ismertetése bizonyítja, hogy ebben a korban az antik rabszolgatartó viszonyokat már csak az írott törvények és az adók képviselték. Maiorianus törvényei mutatják, miképp menekültek az adók elől a *curialisok* és a *potentiores*, Salvianus írásaiból pedig ismerjük a *colonusok*, a parasztok és rabszolgák menekülését¹⁷.

A parasztok szemében az állam „jótéteményei” sosem igazolták az adóterheket, de most a nagybirtokosok és az egyház is kivonta magát az állami adók alól, sőt a középbirtokosokat és parasztokat is segítették ebben. Mindezek a rétegek az antik viszonyok felszámolására, a feudális viszonyok fokozatos kiépítésére törekedtek¹⁸.

Csak csodálattal adózhatunk Maiorianusnak, aki ilyen pénzügyi feltételek mellett hadsereget és flottát szervezett a vandálok elleni hadjáratához¹⁹.

Egyházi ügyekről három Maiorianus-féle törvény szól: a szerzetesnőkről, özvegyekről és örökségükről a Nov. Mai. VI. 458. okt. 26.); hogy senkit ne szenteljenek pappá akarata ellenére: a Nov. Mai. XI. 460. márc. 28.; és az egyházi rendbe menekülő *curialisok*ról a Nov. Mai. VII. 4.

A törvényeket szövegük szerint demográfiai okok indokolják, de a középbirtokok stabilizálását célozták, sőt a vagyonekobjzások az államkincstár érdekeit szolgálták. A császár feltétlen elismerést csak a „szent szék”, a római püspök iránt tanúsít, bár védi a többi püspök méltóságát is.

Törvényeiben Maiorianus előírja, hogy 40 évnél fiatalabb özvegy 5 éven belül menjen férjhez, ha nem megy, vagyona felét adja át gyermekeinek, rokonságának vagy a kincstárnak (VI. 5.) Szerzetesi fátlyat is csak 40 évnél idősebb nő ölthet. Ha ezt korábban akarja megtenni, vagy szülei kényszerítették erre, ő vagy szülei elvesztik vagyonuk egyharmadát, s azt a kincstár kapja meg²⁰ (VI. 2.).

¹⁵ NOETLICHS 1981, 48, 108. Vö.: 5. j.

¹⁶ Korábbiak: CTH IX. 42. 1-24; későbbi: Nov. Anth. III. (468. márc. 19.).

¹⁷ Salvianus súlyos adóterhekre és az adószedők visszaéléseire vonatkozó sorait (Salv., De gub. V. 30-45. Ed.: G. LAGARRIGUE, SCHr 220 Paris 1975, 335-347 és 31-34; magyarul: CZÚTH B.: AntTan 20 (1973) 99-105; az újabb szakirodalomban DE STE. CROIX (1981, 481) állítja párhuzamba az egykorú törvényekkel (Nov. Valent. X. 3: 441. márc. 14. és Nov. Mai. II: 458. márc. 11.).

¹⁸ C. WIECKHAM: The other transition: from the ancient world to feudalism. P&P 103 (1984) 3-36, kül. 18.

¹⁹ H.-J. DIESNER: Das Vandalenreich. Aufstieg und Untergang. Leipzig 1966, 66.

²⁰ 439-ben III. Valentinianus rendeletével (Nov. Valent. III.) ilyen esetekben még a vagyon két-harmadát vette igénybe, Maiorianus már csak a felét: K. L. NOETLICHS: Zur Einflussnahme de Staates auf die Entwicklung eines christlichen Klerikerstandes. JbAC 15 (1972) 106-153, kül. 150.

Az olyan örökös, akit rokonság nem fűz a végrendelezőhöz, az örökség egyharmadát fizesse be a *fiscus*nak (VI. 11.), kivéve, ha a végrendelet szerinti nem rokon örökös Róma város szenátora vagy az egyház (*Nov. Mai. X.*; szövege nem maradt ránk).

Ha valakit akarata ellenére szenteltek pappá, s ezt bírósági eljárás igazolja, az illető visszakerül korábbi státusába, az *archidiaconus* pedig, mert felszentelte, 10 aranyat fizet; ha püspök kényszerítette ki a felszentelést, ügye a római „szent székre” tartozik (XI.). Püspökké szentelés ellen bírósági eljárás nem indítható (XI.).

Két törvény tartalmát kell még ismertetnünk: a *Nov. Mai. IV.* (458. júl. 11.) a középületekről rendelkezik, és az ókori római műemlékvédelmi törvények meglepően hosszú sorába tartozik. 50 aranyban szabja meg annak a tisztviselőnek a büntetését, aki műemlék lebontását elrendeli vagy engedélyezi. A *Nov. Mai. IX.* (459. ápr. 17.) a házasságtörőkről szól, s a régi törvényekre hivatkozva száműzetéssel és vagyonekobzással bünteti a házasságtörő férfit. – A kincstárnak komoly hasznot hozott mindkét törvény, ha végrehajtották.

Nem maradt ránk a már említett *Nov. Mai. X.*-en kívül a fegyverhasználat jogának visszaállításáról (*Nov. Mai. VIII.*) és a kocsiversenyzőkről, valamint a rendbontókról (*Nov. Mai. XII.*) intézkedő törvények szövege sem: csak címeiket ismerjük.

Maiorianus császár a Nyugat-Római Birodalom fenntartására törekedett politikájában, s az antik tulajdonviszonyok konzerválására törvényeiben. Ekkor azonban már nem volt olyan társadalmi erő, mely e konzervatív programot megvalósíthatta volna.

BÉLA CZÚTH

KAISER MAIORIANS RECHTSSCHÖPFUNG (*Novellae Maioriani, I–XII.*)

Zur Erschließung der Zielsetzungen des Kaisers Maiorian (*Caesar* vom 1. April 457.; *Augustus* vom 28. December bis zum 2. August d. J. 471.; getötet am 7. August 471.) und zur Bewertung seines Herrschens sind uns seine Gesetze behilflich. Zu diesen wurde noch kein eingehendes Kommentar gemacht; hier unternehmen wir nicht ihre rechtliche, sondern geschichtliche Bewertung.

Nov. Mai. I.: De ortu imperii (17. Jan. 458.) ist ein Brief zum Senat, eine Deklaration über die Grundprinzipien der Herrschaft des Maiorian. Der Kaiser betont, daß er vom Senat und vom Heer auf den Thron erhoben wurde; wie bekannt, wurde sein Vorgänger, Avitus, gerade durch die Koalition des Senats und des Heeres entmacht.

Maiorian erwähnt in dieser Deklaration den oströmischen Kaiser, Leo I. nicht, obwohl Leo war, der ihn früher zum *magister militum* und später auch zum *Caesar* ernannte. Leo I. hat Maiorian in seiner aktiveren Westpolitik als seine Vorgänger hatten, nur als ein Mittel und nicht als einen gleichrangigen Partner angesehen; deshalb hat er ihn nicht als *Augustus* anerkannt. Maiorian hat hingegen vom 8. Mai d. J. 458 ab seine Bestimmungen und Münzen in seinem eigenen und auch Leos Namen ausgegeben, mit dieser Geste vorbereitend, daß Leo ihn später anerkenne. Aber dies geschach nicht. *Nov. Mai. I.* beschreibt die wirkliche politische Lage, die Worte des Sidonius (c. V. 387–388) aber beschreiben diese Geste des Maiorian. – Der Kaiser verspricht dem Senat, das Kriegswesen mit dem *patricius* Ricimer gemeinsam zu verrichten; in der Wirklichkeit strebt er den Ricimer, der den Titel eines *patricius* vom Kaiser Leo erhielt, in den Hintergrund zu drängen.

Selbst drei Edikte des Maiorian beschäftigen sich mit der Lage der *curiales*, der Stadtführer in den provinzen. *Nov. Mai. II.: De indulgentiis reliquorum* (10. März 458), *Nov. Mai. III.: De defensoribus civitatum* (8. Mai), und *Nov. Mai. VII.: De curialibus ...* (4. Nov.). Die Motivierung der Edikte stimmt mit den auf die schweren Steuerlasten und auf die Mißbräuche der Steuerheber bezüglichen Zeilen des

Salvianus (*De gub. dei*, V 30–45). Der Kaiser erläßt den Steuerrückstand: er verordnet die Neuwahl der *defensores civitatum* und daß die auf die Großgrundbesitze geflohenen *curiales* in ihre Städte zurückgeführt werden sollen. In der Zukunft sollen die Steuern durch die Leiter der Provinzien und die *curiales* in viermonatlichen Raten erhoben werden. Er erhöht die Provision der Steuererheber von 2 auf 2.5 *solidi*.

Der Kaiser beschränkt die Mißbräuche der *potentiores* als er die Steuern und auch das verordnet, daß die verlassenen und konfiszierten Güter (*Nov. Mai. V: De bonis caducis sive proscriptorum*, 4. Sept. 458) auf den Fiskus übergehen und nicht in Privathände geraten sollen.

Maorian strebte auf die Steigerung der Staatseinnahmen und nicht auf die Erleichterung der Lage der Steuerzahler. Die *curiales* blieben auch weiterhin eine für die Steuern und die Verwaltung der Städte verantwortliche, ortsgewundene Schicht. Ihre Lage verbesserte sich nicht, obwohl der ausgesprochene Zweck gewisser Verfügungen des Kaisers die Sicherung der Stabilität der Mittelbesitzer war.

Der Kaiser hat die Bestimmungen der *Nov. Mai. VII: De sanctimonialibus vel viduis et de successionibus earum* (26. Okt. 458) und der *Nov. Mai. XI: Der episcopali iudicio, et ne quis invictus clericus ordinetur...* (28. März. 460) mit religiösen und demographischen Motiven eingeführt, ihre Sanktionen waren aber zunächst für die Interessen des Fiskus und nur in zweiter Linie der Stabilisierung des Mittelbesitzes bedient.

Die *Nov. Mai. X: Neque senatorem urbis Romae neque ecclesiam ex testamento sibi a certis personis aliquid relictum fisco inferre cogendum* (der Text scheint nicht uns zugekommen zu sein) scheint den Senatoren und für die Kirche keine Zugeständnisse getan zu haben.

Das Einkommen des Fiskus wurde auch durch *Nov. Mai. IX: De adulteriis* (19. April. 459) und *Nov. Mai. IV: De aedificiis publicis* (11. Juli 458) vermehrt, wenn diese überhaupt durchgeführt wurden.

Der Text von *Nov. Mai. VIII: De reddito iure armorum* und von *Nov. Mai. XII: De aurigis et seditiosis* wurde nicht für uns erhalten.

Maorian strebte in seiner Politik nach der Erhaltung des West-Römischen Reichs und in seinen Edikten nach der Konservierung der antiken Verhältnisse. Dann war keine gesellschaftliche Kraft mehr, die dieses konservative Programm hätte verwirklichen können.